

MAŁGORZATA WÓJCIK-DUDEK
Uniwersytet Śląski
Katowice

Kim TERAZ jesteś Kopciuszką?

Sprawozdanie z konferencji

„Nowe opisanie świata. Literatura i sztuka dla dzieci i młodzieży w kręgach oddziaływań”
organizowanej przez Katedrę Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego,
17–18 listopada 2011 r.

Czy i w jakim stopniu literatura współczesna przeznaczona dla młodego i nieco starszego odbiorcy reaguje na otaczającą dziecko rzeczywistość? Czy stara się niczym sejsmograf wychwycić nawet najdrobniejsze zmiany, czy też upiera się przy utrzymaniu *status quo* gwarantującego spokój i stabilizację „raju” dzieciństwa. A może demonizując problemy współczesności, atakuje młodego odbiorcę niepokojami dorosłych? Te i inne zagadnienia podjęli uczestnicy konferencji „Nowe opisanie świata. Literatura i sztuka dla dzieci i młodzieży w kręgach oddziaływań” zorganizowanej przez Katedrę Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego w dniach 17–18 listopada 2011 roku. Organizatorkami konferencji były: prof. UŚ dr hab. Bernadeta Niesporek-Szamburska, dr Małgorzata Wójcik-Dudek i mgr Marta Kubarek. Spotkanie stanowiło niejako kontynuację organizowanej niedawno przez Katedrę Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej konferencji „Dziecko – język – tekst”, która ujawniła potrzebę świeżego ujęcia najnowszych tendencji w literaturze dla dzieci i młodzieży, a także interdyscyplinarnej refleksji nad jej przemianami. Do dyskusji zostali zaproszeni badacze z całej Polski – poloniści, psychologowie, pedagodzy, dydaktycy i nauczyciele.

Konferencję otworzyła dziekan Wydziału Filologicznego, prof. dr hab. Aldona Skudrzyk. Obrady plenarne prowadzone przez prof. dr hab. Ewę Jaskólową

rozpoczął referat prof. dr hab. Alicji Baluch pt. *Nowe nurty w literaturze dla dzieci w kontekście antropologii literackiej*, wskazujący na współczesne reinterpretacje baśniowych i nie tylko baśniowych motywów, których polemiczna wymowa jest wzmacniana materiałem ikonograficznym. Badaczka właśnie w estetyce postmodernistycznej dostrzegła szansę literatury dziecięcej na prezentowanie problemów współczesnego świata. Wystąpienie prof. Alicji Baluch stanowiło swojego rodzaju most między „starym” a „nowym” – między baśnią w tradycyjnym znaczeniu tego słowa a współczesną wariacją na jej temat. Referat prof. dr hab. Zofii Budrewicz pt. *Swobodnie nieść treść. Hip-hopowi wykładowcy ser...* wzmocnił argumentację poprzedniego wystąpienia, wskazując na konieczność stworzenia metodologii czytania tego, co absolutnie współczesne, a mianowicie tekstów hip-hopowych oraz dookreślenia sposobów ich istnienia w szkolnej dydaktyce. W nurt czytania współczesnych tekstów wpisał się referat prof. dr hab. Alicji Ungeheuer-Gołąb pt. *Siedząca na drzewie... w poszukiwaniu żeńskich wzorców osobowych w literaturze dla dzieci*. To ważny głos w sprawie gender w literaturze dla dzieci i młodzieży, przekonujący, że reakcja literatury czwartej na literaturę bezprzymiotnikową i rzeczywistość pozaliteracką jest bardzo żywa i niemal natychmiastowa. Odkrywcze tezy badaczki dotyczące paraleli wzorców osobowych bohaterów, które za ideał uznają aktywność i tych, które w odosobnieniu wsluchują się we własne potrzeby, sprowokowały dyskusję na temat nowatorskiego przedstawienia ról kulturowych w literaturze dla dzieci. Kolejne dwa referaty, dr Magdaleny Sikorskiej pt. *Krytyka i teoria literatury a literatura dziecięca: braki i nadużycia* i mgr Karoliny Szymborskiej – *W laboratorium children studies. Dziecko i dzieciństwo w nowoczesnym dyskursie naukowym*, stanowiły doskonale teoretyczne uzupełnienie wystąpienia prof. dr hab. Alicji Ungeheuer-Gołąb. Badaczki, podejmując zagadnienie najnowszych metodologii badania tekstów dla dzieci, podkreślały konieczność ich komparatystycznego i interdyscyplinarnego ujęcia.

Niezwykle interesująco wypadło wystąpienie zamykające obrady plenarne. Mgr Zofia Dubowska-Grynberg i mgr Magdalena Komornicka z warszawskiej „Zachęty” zaprezentowały metody pracy galerii sztuki współczesnej z dziećmi i młodzieżą. Prelegentki zaproponowały pomysły dydaktyczne wspomagające „czytanie” sztuki współczesnej, które z powodzeniem można zaadaptować na obszar „czytania” literatury także w szkolnej dydaktyce. Dopelnieniem wystąpienia gości z „Zachęty” było zaproszenie uczestników konferencji do Centrum Scenografii Polskiej Muzeum Śląskiego na wystawę prac Jerzego Skarżyńskiego, scenografa i autora ilustracji książek dla dzieci.

Obrady w sekcjach zostały pomyślane jako swoistego rodzaju przestrzenie „nowego opisanego świata” podzielone na literaturę, kulturę i sztukę. Jak się oka-

zalo, podział ten z powodzeniem dał się utrzymać – porządkował refleksje badaczy i sygnalizował problematykę zainteresowanym słuchaczom.

Pierwszej sekcji pod hasłem „Nowe opisanie świata” przewodziła prof. dr hab. Alicja Baluch. Wystąpienia badaczy oscylowały wokół nowatorskich odczytań tekstów współczesnych lub odkrywczych reinterpretacji tradycyjnych utworów. I tak: dr Zofia Adamczykowa w referacie *Dziecięce osmawianie świata. O poetyce tomiku wierszy Tadeusza Kubiaka* przekonywała o niezwykle spójnej wizji poety dotyczącej dziecka i świata, sprawiającej, że wspomniany tomik wierszy może być uznany za centralny punkt w kreowaniu dobrze rozpoznawalnej poetyki Kubiaka. Prof. UŚ, dr hab. Katarzyna Taluć w referacie *Horror w tekstach dla młodego odbiorcy* zajęła się elementami grozy i ich funkcją w „literaturze osobnej”. Badaczka wskazała także na literackie i nieliterackie czynniki wpływające na rozwój horroru. Referaty *Tendencje postmodernistyczne we współczesnej literaturze baśniowej dla dzieci i młodzieży* mgr Weroniki Kosteckiej, „*Ania z Zielonego Wzgórza*” – *powieść dla niegrzecznych dziewcząt* dr Iwony Gralewicz-Wolny i *Przebranie czy ubranie, czyli „Godzina pasowej róży” jako powieść o ciuchach* mgr Karoliny Jędrzych stanowiły problemową całość. O ile pierwszy z nich podkreślał znaczenie i zasięg postmodernistycznych mód literackich, o tyle drugi i trzeci prezentowały inspirowane postmodernizmem czytanie literatury uznanej już dzisiaj za kanon literatury dziecięcej.

Uczestnicy drugiej sekcji „Nowe opisanie kultury” prowadzonej przez prof. dr hab. Alicję Ungeheuer-Gołąb zajmowali się zagadnieniami feminizmu i *gender*. Dr Krystyna Zabawa w referacie *Współczesna proza polska dla najmłodszych z perspektywy genderowej* przekonywała, że teksty dla dzieci mogą uchodzić za feministyczne manifesty. W referacie pt. *Kopciuszek, Brzydkie Kaczątko i inne. Obrazy ciała w utworach dla dzieci* dr Małgorzata Chrobak scharakteryzowała zmiany narracji dotyczącej ciała i podkreśliła zależność między ewolucją tego tematu a rozwojem feminizmu i zmianami kulturowymi. Tematyka *gender* i feminizmu była także wpisana w referat dr Beaty Mytych-Forajter, która tekstem *Stereotypy płciowy w nowym przebraniu czy prawdziwa rewolucja – „Grzeczna” kontra „Billy jest żyły”* otworzyła dyskusję na temat pozornej zmiany ról kulturowych wpisanych w literaturę dla najmłodszych. Zagadnienia związane z intertekstualnością, odmianami tekstów i edytorstwem otworzył referat prof. dr hab. Krystyna Heskiej-Kwaśniewicz pt. „*Peretki Mili*” jako przykład jedności ikonolingwistycznej w książce dla dzieci. Autorka dostrzegła w tekstach Emilii Waśniowskiej spójną koncepcję literacko-edytorską, która powinna znaleźć naśladowców. O intertekstualności, tym razem w literaturze obcej, przekonywała także dr Justyna Deszcz-Tryhubczak, która w referacie *Od wielokulturowości do pop-kosmopolityzmu. Zabawy*

z kulturą w książkach dla dzieci *Salmana Rushdiego* zaprezentowała twórczość dla dzieci autora *Szatańskich wersów* jako przestrzeń cytatów i kryptocytatów. Zamykające obrady wystąpienie dr Doroty Michulki pt. *Wielcy odkrywcy i nieliczni naukowcy – literatura popularnonaukowa dla dzieci* dotyczyło pozycji, jaką zajmuje na rynku książka popularnonaukowa. Badaczka przedstawiła przemiany, jakie zaszły w tego typu publikacjach, upodabniając je do hipertekstu, co stanowi zapewne odpowiedź na fascynację młodych Internetem i nowymi mediami.

Uczestnicy sekcji „Nowe opisanie sztuki” pod przewodnictwem prof. dr hab. Zofii Budrewicz próbowali odpowiedzieć na pytania dotyczące zamian, jakie zaszły w sposobach prezentowania sztuki młodym odbiorcom, ale także w koncepcjach wychowania „do piękna”. Prof. dr hab. Bronisława Kulka w referacie *Literatura, muzyka, malarstwo... – wprowadzenie w świat sztuki poprzez literaturę popularnonaukową* przedstawiła cele literatury popularnonaukowej. Dokonując rysu historycznoliterackiego tego typu tekstów, badaczka wskazała zmiany i kierunek ich rozwoju. W kolejnym referacie pt. *O dwu książkach Tyny Oziewicz* dr Ewa Ogłóża przybliżyła twórczość tej autorki, podkreślając intertekstualność utworów nawiązujących między innymi do baśni Andersena i popularnonaukowej, choć jednak przede wszystkim literacki, charakter *Powidoków*, zapraszających młodego odbiorcę w świat sztuki Władysława Strzebińskiego. W świat ilustracji w książkach dla dzieci wprowadziła słuchaczy dr Alina Brzuska-Kępa, która zaprezentowała referat *Dawne i nowe w ilustracji dla dzieci*, koncentrujący się na współczesnych ilustracjach wykonanych do dziewiętnastowiecznej klasyki literatury. Punktem wyjścia kolejnego referatu pt. *Dziecko jako odbiorca literatury popularnej dotyczącej malarstwa* mgr Danuty Buli było wskazanie psychologicznych aspektów ilustracji dla dzieci i roli, jaką odgrywają zajęcia plastyczne w dojrzewaniu estetycznym dziecka. Zaś mgr Ewa Ziemer, pozostając w kręgu ilustracji, referatem *Wizja człowieka i świata w ilustracjach Bobdana Butenki* przybliżyła słuchaczom twórczość autora Gapiszona. Ostatni referat pt. *W poszukiwaniu wymarzonego domu – podróż do nie tylko wyobraźni*, wygłoszony przez mgr Sylwię Nowak, poddawał analizie zmieniający się w dziecięcej świadomości archetyp domu.

Drugi dzień konferencji zdominowały zagadnienia związane z popkulturą i mediami. Obradom plenarnym pod hasłem „Od kultury do popkultury. Tam i z powrotem” przewodniczyła prof. dr hab. Helena Synowiec. Referat dr Małgorzaty Wojciechowskiej pt. *Książka dziecięca i młodzieżowa w świecie multimediów. Adaptacja a problem formy* wskazywał na związki współczesnych fabuł literackich z fabułami gier komputerowych. Z kolei dr Michał Rogoż w referacie *Krytyka literacka wobec zjawisk popkultury na przykładzie cyklu książek o Harrym Potterze* J.K. Rowling przekonywał, że sztywne narzędzia krytyki literackiej często nie

przystają do zmieniających się mód literackich, zapożyczeń z kultury popularnej i w związku z tym „nie radzą” sobie z czytaniem współczesnych tekstów. Mgr Katarzyna Mill w interesującym referacie *Postkolonialne budowanie tożsamości narodowej w literaturze detektywistycznej dla młodzieży Satyajita Raya* dokonała charakterystyki literatury indyjskiej dla dzieci. Powołując się na konkretne teksty literackie, wskazała podobieństwa i różnice między literaturą indyjską a europejską. O potrzebie kształcenia wrażliwości muzycznej dziecka przekonywała dr Dominika Lenska w referacie pt. „*Piosenki Zielonej Północy*” *przykładem wartościowej literatury muzycznej i poezji dla dzieci*. Prelegentka przypomniała dawne programy telewizyjne o tematyce muzycznej, które propagowały wychowanie muzyczne, tym samym postulując powrót do tego typu dydaktycznych metod. Referat mgr Sylwii Gajownik pt. *Są książeczki, których grzbiety i okładki stanowią najlepszą ich część, czyli rzecz o publikacjach terapeutycznych dla dzieci* prezentował ambiwalentny stosunek do tak zwanej literatury terapeutycznej, która dzięki zabiegom marketingowym odnosi spory sukces.

Sekcja „W świecie obrazów i ekranów”, której przewodniczyły dr Zofia Adamczykowa i prof. UŚ, dr hab. Katarzyna Taluć, w centrum zainteresowania stawiała zagadnienia związane z szeroko rozumianymi mediami. I tak: dr Renata Kowalczyk w referacie *Dlaczego profesor Pimko po liftingu głowy (nie)mógłby zostać edukatorem medialnym* wskazała na przepaść pokoleniową i kulturową między nauczycielami i uczniami. Badaczka szansę na porozumienie „pokoleń” w przestrzeni edukacyjnej widzi w klasycznej muzyce rockowej. Z innym projektem dydaktycznym wystąpił dr Eugeniusz Szymik, który w referacie *Dramowa interpretacja fragmentów „Dzienników gwiazdowych” Stanisława Lema. Wędrownka z Ijonem Tichym na obce planety* przekonywał, że drama i przekład intersemiotyczny wytrzymały próbę czasu i nadal stanowią atrakcyjną propozycję czytania tekstów literackich w szkole. Mgr Honorata Pilzak w referacie *Demiurgowie masowej wyobraźni – o sposobach kształtowania młodej publiczności literackiej w wyniku oddziaływania mass mediów* wskazała na związki między czytaniem a korzystaniem z mass mediów, które skutkują uzależnionym specyfiką mediów odbiorem tekstu literackiego. Problematyka związana z filmem dla dzieci została poddana refleksji w dwóch referatach – dr Marty Szymańskiej pt. *Kultura w popkulturze, czyli o popularnych kreskówkach dla dzieci* i dr Anny Guzy pt. *Dziecko w świecie 3D*. Pierwszy z nich analizuje jeden z najpopularniejszych filmów ostatnich lat – *Shrek*, który dla badaczki jest kulturowym palimpsestem, wymagającym od odbiorcy dużych kompetencji kulturowych. Natomiast w drugim wystąpieniu wyjaśniono specyfikę nowoczesnej technologii 3D. Prelegentka, powołując się na amerykańskie

badania i przeprowadzone ankiety, wykazała nierosnącą popularność tego typu filmów.

Referat dr Malgorzaty Laskowskiej pt. *Lad i chaos medialny a literatura dla dziecięca*, otwierający obrady sekcji „W świecie druku” pod przewodnictwem prof. dr hab. Bronisławy Kulki i dr Ewy Ogłózy, wskazywał na związki między mediami a literaturą dla dzieci, która według badaczki tworzy bezpieczną przestrzeń chroniącą przed zgiełkiem medialnego świata. Referat dr Wandy Matras-Mastalerz pt. *Czytanie – najskuteczniejszą metodą wychowawczą* wspierał poprzednie wystąpienie. Badaczka podkreśliła znaczenie czytania w wychowaniu młodego człowieka, wskazywała na metody pracy z tekstem, które powinny na stałe wpisać się w szkolne programy i biblioteczne projekty. Trzy kolejne referaty w kręgu zainteresowania stawiały prasę dla dzieci i młodzieży. Dr Andrzej Adamski w referacie *Prasa dla dzieci w Polsce – wczoraj i dziś* dokonał wnikliwej analizy zmian, jakie zaszły na rynku prasy. Mgr Agnieszka Karczewska w opracowaniu *Źródła topiczne dziecięcej literatury polsko-żydowskiej na przykładzie „Chwilki Dzieci i Młodzieży” (1925–1937)* wskazała na rolę prasy w powstawaniu literatury dziecięcej w okresie przedwojennym, natomiast centralnym problemem referatu mgr Marii Waclawek pt. *(Auto)stereotypy dziewczynny i chłopaka w wybranych czasopiśmiech młodzieżowych* była kategoria *gender* w prasie młodzieżowej. Obrady zamykał referat dr Danuty Krzyżyk pt. *Zła jedzą czy dobrotliwa babcia, diabła maciora czy madame – obraz czarownicy w baśniach niderlandzkich*, która dokonała interesującej językowej kategoryzacji baśniowych bohaterek.

Różnorodność wystąpień i bogactwo problemów zaprezentowanych podczas obrad konferencji zdecydowanie zaprzeczyło przekonaniu, że w literaturze „już niczego nowego nie da się powiedzieć”. Formuła konferencji inspirująca do namysłu nad „nowym opisaniem świata” sprowokowała do metodologicznych refleksji, genologicznych ustaleń czy nawet wizji kształtu i roli literatury dla dzieci i młodzieży w niedalekiej, ale także bardziej odległej przyszłości. Konferencja zdemaskowała jeszcze do niedawna obiegowy pogląd, że „literatura czwarta” jest młodszą, a tym samym pogardzaną siostrą literatury bezprzymiotnikowej. Jak uczy baśń, to właśnie dla najmłodszej siostry świat szykuje czerwony dywan. Tym samym to właśnie „literatura osobna” może stanowić prawdziwie inspirującą przestrzeń filologicznych, i nie tylko, eksploracji. O tym są przekonane organizatorki konferencji, które, widząc ogromny potencjał badawczy literatury dla dzieci i młodzieży, sprawią, że „Nowe opisanie świata. Literatura i sztuka dla dzieci i młodzieży w kręgach oddziaływań” powróci w kolejnej odsłonie w badawczą przestrzeń.